

Дејан Радичевић, Филозофски факултет, Београд
Војислав Ђорђевић, Јелена Ђорђевић, Народни музеј, Панчево

ПОЗНОСРЕДЊОВЕКОВНИ ХОРИЗОНТ НА ЛОКАЛИТЕТУ НАЈЕВА ЦИГЛАНА У ПАНЧЕВУ

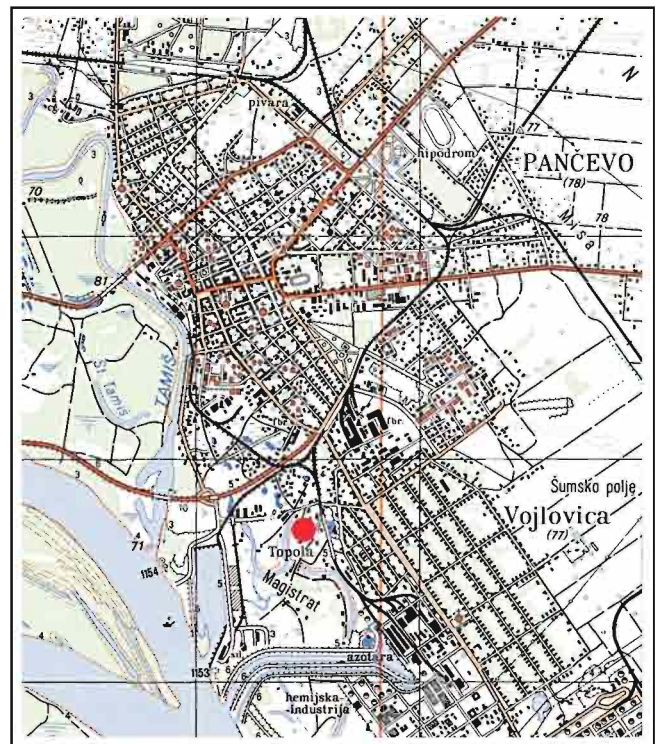
Апстракт: Локалитет Најева циглана на јужној периферији Панчева у великој мери је уништен дугогодишњим радом циглане. Археолошка истраживања обављена 2003–2004. године су, упркос малој истраженој површини, резултирала открићем довољног броја затворених археолошких целина, на основу којих се може рећи да на преосталом делу локалитета још увек постоје остаци дуготрајног средњовековног насеља. Најмлађој фази живота на локалитету одговарају кућа 2 и гробови истражени на његовом североисточном крају. Оквирно су датовани у раздобље од XIV до раног XVI века. То је драматично раздобље за јужне крајеве средњовековне Угарске, започето продором Турака у Подунавље и покушајима Угарске да се одупре освајачу. У време неког од бројних сукоба могло је доћи до напуштања насеља, које је могло трајати до великих турских продора преко Саве и Дунава, окончаних дефинитивним освајањем ових територија 1551. године.

Кључне речи: Панчево, Најева циглана, позносредњовековно насеље, грнчарија, некропола.

Најева циглана је локалитет који је одавно познат у нашој археолошкој литератури. Са првим археолошким ископавањима, обављеним 1947. године на овом локалитету, започет је организовани рад на истраживањима средњовековних налазишта на простору Војводине. Локалитет се налази на јужној периферији Панчева, уз западни обод насеља Топола (сл. 1). Смештен је на високој обали једног од старих рукаваца Тамиша, познатог и као бара Топола, који га је у прошлости окруживао и одвајао од околног мочварног терена према главном току Тамиша и Дунаву. Око километар и по западније се налази данашње ушће Тамиша у Дунав.

На локалитету се простире велики ископ бивше индустријске циглане, која је била позната под различитим именима: Пантина циглана, Најева циглана, Доњоварошка циглана, Циглана „Скановски“ и Тамишка индустрија црепа и цигле (назив настао након Другог светског рата). Данас је тешко прецизно одредити колики је простор уништен дугогодишњим радом циглане, мада се, према површини старог ископа, може претпоставити да је износио око 500 x 500 м. Једини преостали део локалитета представља узани појас уз бару Топола, западно од индустријског колосека Фабрике азотних ђубрива „Панчево“. Ради се о површини дугачкој око 300 м и широкој до 150 м, која се налази око 350 м јужније од приближног положаја профила циглане на коме су вршена ископавања 1947. године.

На том простору су 2003. и 2004. године обављена археолошка ископавања, која је Народни музеј у Панчеву организовао у сарадњи са Одељењем за археологију Филозофског факултета Универзитета у Београду (сл. 2). Ископавања су имала сондажни карактер, а покренута су с циљем да се

Сл. 1. Исечак топографске карте (1:50000), са положајем локалитета.

дефинише стратиграфска слика на очуваном делу налазишта и изради одговарајућа документација. Мада скромна по обиму, она су указала на постојање вишеслојног налазишта, са културним слојевима и објектима који су потврдили живот у широком хронолошком распону, од бронзаног доба до средњег века (Ђорђевић, Ђорђевић and Radičević 2005: 263–265, Fig. 3, 4; Ђорђевић 2007: 50–54; Ђорђевић, Ђорђевић и Радичевић 2008: 88–90; Ђорђевић 2009: 7–14).

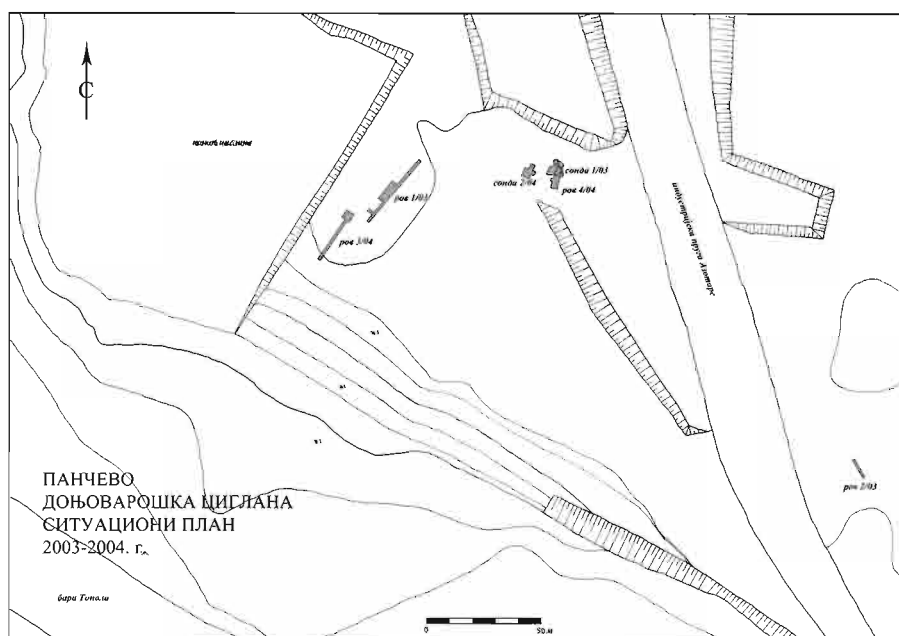
Током кампање у 2003. години отворена су два рова и једна сонда, а укупна истражена површина износила је 86 м². На простору рова 1/2003, димензија 35 x 1 м, оријентисаног у правцу североисток–југозапад, уочена је сложена стратиграфија са траговима живота из праисторијског периода, антике и средњег века (сл. 3). Средњовековни слој је уочен на целој површини ископа, до релативне дубине од 0,6 м. У оквиру тог слоја су издвојене две фазе, од којих су у старију фазу, оквирно датовану у раздобље XI–XIII века, опредељена три огњишта са отвореног простора и једна укопана пећ, док су млађој фази приписани уломци позносредњовековне грнчарије нађене у културном слоју (Ђорђевић 2007: 50, сл. 1).

Исте, 2003. године је, око 60 м североисточно од рова 1/2003, постављена сонда 1/2003, у којој је, такође, поновљена сложена стратиграфија (сл. 2 и 3). На малој истраженој површини (19 м²) откривен је праисторијски слој, касноантичка јама, средњо-

вековна кућа датована у XII век и прву половину XIII века и познија некропола – укопана преко куће (Ђорђевић 2007: 50–52; Ђорђевић 2009: 7–14).

Наредне године (2004) настављена су ископавања на оба дела локалитета. Отворена су два рова и једна сонда, а укупна истражена површина је износила 94 м². На западној страни сачуваног дела локалитета је истражен ров 3/2004, дужине 25 м и ширине 1 м, оријентисан по правцу североисток–југозапад (сл. 2). Постављен је 10 м западно од рова 1/2003. године, и то тако да се његов североисточни профил поклапа са југозападном ивицом рова 1/2003.

На североисточном крају рова су откривени остаци надземног или плитко укопаног објекта (сл. 3), радно означеног као кућа 2 (Ђорђевић, Ђорђевић и Радичевић 2008: 88–89). Сачувани су делови пода, који је констатован на релативној дубини од 0,7 м, а на њему делови обрушене зидне конструкције од жуте глине, крупних комада запечене земље и делова кућног лепа (сл. 4 и 5). Под од набоја, дебљине до 10 цм, указује на основу у облику неправилног квадрата, димензија око 4 x 4 м, оријентисану по правцу север–југ. Приликом ископавања нису уочене јаме за носеће стубове. Само уз северну ивицу објекта је откривена кружна јама, пречника око 0,5 м, укопана 0,2–0,4 м, која је могла служити као остава – трап у оквиру станишта. Приликом ископавања културног слоја формираног изнад станишта, а посебно изнад пода и унутар трапа, пронађен је већи број фрагмената керамике (Т. I–III), као и

Сл. 2.
Најева циглана,
ископавања 2003–2004. године,
ситуациони план.

предмети који се могу определити као делови покућства: гвоздени ножеви (Т. IV/8–10), гвоздени клинови (Т. IV 15/2–5), делови гвозденог алата (Т. IV/1, 6–7), камени брусевци (Т. IV/14) и глинени пршљенци (Т. IV/11), две стаклене перле (Т. IV/12–13).

У горњим слојевима испуне куће 2 и унутар културног слоја формираног око куће је нађен 971 фрагмент грнчарије (Т. I–II). Далеко највећи број фрагмената је приписан лонцима (око 93 %), а затим крчазима или бокалима (око 4 %) и поклопцима (око 2 %), док су само три фрагмента приписана пехарима. Издвојени су делови од најмање 39 лонаца, 7 крчага или бокала, 20 поклопаца и 3 пехара.

Све врсте посуда су израђене на брзом витлу, од добро пречишћене земље, са песком у фактури. Највећи број лонаца је печен у нијансама сиве боје (око 56 % од укупног броја уломака), нешто ређе у окернаранцасто (око 24 %) и у окер нијансама (око 17 %), а најређе у белој и окер-сивој боји. Крчазии бокали печени су у наранџастој боји, али и у нијансама сиве, беле и окер боје. Поклопци си печени у нијансама сиве и окер боје, док су пехари искључиво беле боје печења.

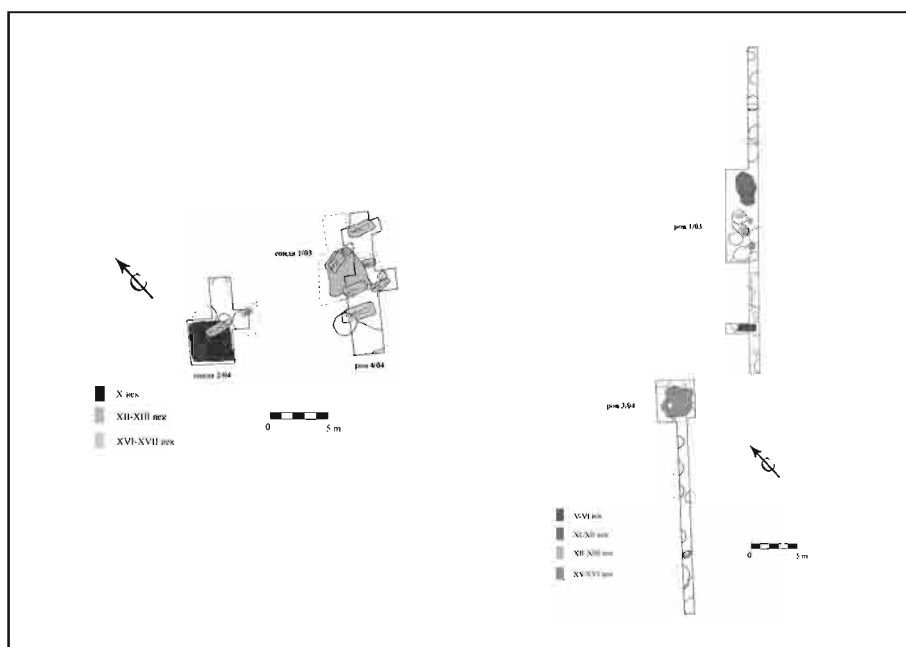
Од укупног броја фрагмената лонаца украшено је само 50, и то најчешће једноструко урезаним водоравним линијама, док су једнострука валовница и комбинација водоравних линија и валовнице забележене само код појединачних случајева. Појединачно се јавља и вишеструко урезивање чешљем у

виду валовница и утискивање прстом у виду водоравних жлебова.

Учесталија и разноврснија обрада спољне површине забележена је на уломцима приписаним крчазима или бокалима (украшено је око 68 % уломака приписаних овој врсти посуда). Око половине фрагмената је глеђосано, док се у знатно мањем броју јавља сликање. Глеђ се јавља у комбинацијама зеленобраон, зелене, зелено-жуте, браон и зелено-браон-жуте боје. Сликање црвеном бојом на белој подлози забележено је на 3 фрагмента, док је сликање белом бојом на црвеној подлози и браон бојом на наранџастој подлози констатовано у појединачним случајевима. Једна дршка је украшена дубоким урезивањем косих црта. Појединачно су забележени делови трбуха крчага украшени једноструким урезивањем шиљком у виду валовнице или утискивањем прстом у виду водоравних жлебова. Истоветан начин украшавања водоравним жлебовима констатован је и на пехарима.

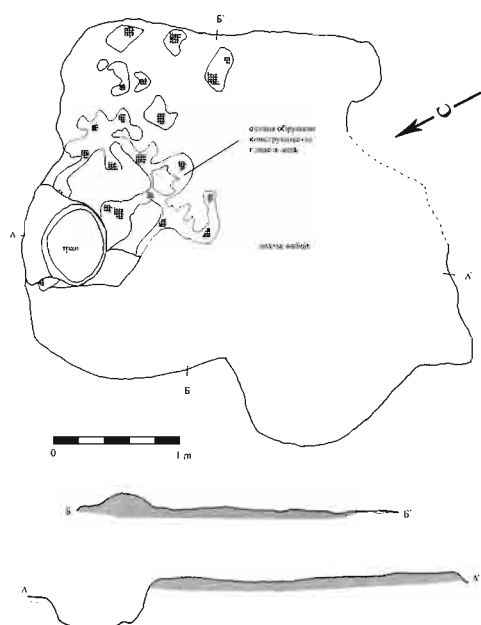
У најнижем слоју испуне и непосредно на поду објекта нађен је 231 фрагмент посуда, од чега је око 90 % приписано деловима лонаца, а остатак поклопцима и крчазима или бокалима (Т. III). Само за један фрагмент се може претпоставити да припада пехару. Нађени уломци потичу од најмање 9 лонаца, 11 поклопаца и 3 крчага или бокала.

Све посуде су израђене на брзом витлу, од добро пречишћене земље, са додатком песка у фактури. Међу деловима лонаца је нешто више од

Сл. 3.
Најева циљана,
ископавања 2003–2004. године,
ситуациони план по ископима.

половине печено у нијансама сиве боје; следе фрагменти у нијансама окер боје (око 29 %), док је нешто мањи број печен у наранџастој боји (око 11 %) или неуједначено у бело-сивој боји (око 8 %). Поклопци су углавном печени у неуједначеној бело-сивој боји, док су делови крчага или бокала наранџасти или окер.

Сл. 4.
Кућа 2, основа и пресеци.

Сл. 5.
Изглед куће 2, са југоисточа.

На само 10 уломака од укупног броја фрагментата лонаца је констатован орнамент. Код највећег броја се ради о једноструком урезивању у виду водоравних линија, а ређе утискивањем прстом у виду водоравних жлебова. На фрагменту који је приписан пехару се налази украс у виду једноструке водоравне линије урезане шиљком. Крчази или бокали су и разноврсније украшени. На два фрагмента је констатовано урезивање једноструком алатком (шиљком), у виду водоравне линије или јамица, док је у појединачним случајевима констатовано зеленоокер глеђосање и сликање белом бојом на тамној основи.

Разврставање лонаца може се извршити према облику тела и начину обликовања обода. Углавном су заступљени лонци са наглашеним раменом, готово усправног врата и косо разгнutoг обода (Т. I/1–4, III/1–2). Могу бити украшени на рамену, у виду плитко утиснутих водоравних канелура. Ободи су им кратки, непрофилисани, равно засечени или заобљени; са унутрашње стране могу имати плитко удубљење за поклопац. Пречници им се крећу у распону од 14 до 18 цм, што их опредељује у групу лонаца средњих димензија. Другом типу припадају лонци широко разгнutoг заобљеног или равно засеченог обода, који, по правилу, са унутрашње стране имају плитко урезан жлеб за поклопац (Т. I/6–8, III/4–5). Пречници обода се крећу у распону од 11 до 18 цм. У посебну групу се могу издвојити лонци са оштро и скоро под правим углом разгнутим ободом, заобљене или равно засечене усне (Т. I/5, 9, 16). Карактеристика ове групе је једноставан украс, у виду валовница и водоравних линија урезаних шиљком. Мада су слабије заступљени, може се издвојити и група лонаца већих димензија, са пречником отвора од 18 до 23 цм (Т. I/10, III/3). Ободи су сложеније израђени; могу бити кратки, здепасти, водоравно разгнати или усправни, равно засечени, са жлебом на врху усне.

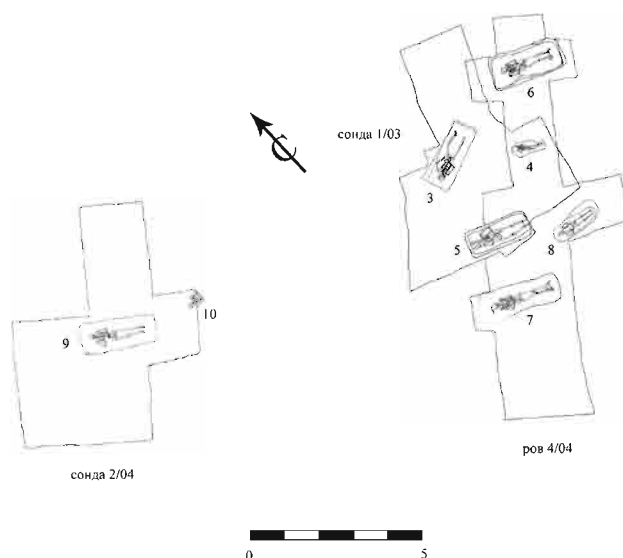
Забележени су још лонци са жлебом урезаним на усни обода и мањег пречника отвора (Т. I/11–12), као и лонци са профилисаним (Т. I/14–15, III/8–9) и изразито профилисаним ободима (Т. III/10–11).

Поклопци су израђени су на брзом витлу, од добро пречишћене глине са додацима песка – код свих примерака, и ситног шљунка и калцита – код појединих примерака. Боја печења се креће у нијансама окер и мрке боје. Могу се издвојити две групе:

полулоптасти поклопци са заобљеним зидовима (Т. II/1, III/12, 14) и конични поклопци са закошеним зидовима – који су бројнији (Т. II/2–5, III/15–16). Пречници отвора се крећу у распону од 11 до 20 цм. Ободи полулоптастих поклопаца су профилисанији од оних на коничним примерцима; водоравно су разгнати и са жлебовима. Дршке су дугметасте, проширене при врху, а поједине на рубу имају урезане јамице (Т. II/12).

Крчази су разноврсни према начину израде и украшавању, али се уопштено могу сврстати у две групе: глеђосане и неглеђосане крчаге. Један примерак је украшен глеђи различите боје: окер-жуते, маслинастозелене и светлозелене (Т. II/14). Неглеђосани крчази имају усправан врат, а обод је на појединим примерцима благо разгнут. Украшени су сликањем белом енгобом (Т. II/16, III/19) или урезицањем водоравних линија (Т. III/20–21). Један примерак је израђен од беле глине и украшен сликањем тамноцрвеном бојом (Т. II/15).

Кућа 2 се, на основу грнчарије, може датовати у период XIV–XV век, а најкасније у почетак XVI века. Слична, уједначено занатски израђивана керамика карактеристична је за простор јужне Угарске XIV–XV века. На простору Војводине је позната керамика из Бечеја, Врбаса, Чуруга, Пећинаца и Врцалове воденице код Руме, где је датована у раздобље од XIV до почетка XVI века (Гачић 1995: 241, Т. I/1, 242, Т. II/16, 247, Т. VII/1; Станојев 1996: 44, сл. 4, 59, сл. 4/18, 60, сл. 4/19, 65, сл. 4/25, 72, сл. 4/41, 78, сл. 6; Трифуновић и Пашић 2003: 286, сл. 19/3–4). Територијално најближе аналогije проналазимо са грнчаријом откривеном у Ковину и Идвору, датованом у раздобље XIV–XV века (Зечевић 1997: 196, Т. V/4, 197, Т. VI/12; Ђорђевић и Ђорђевић 2005: 266–267, сл. 8/8, 9/4–5, 9). Исти типови посуда познати су из позносредњовековних слојева у Београду, датованим између 1427. и 1521. године (Бикић 1994: 76, сл. 27/2, 3, 17, 77, сл. 28, 78, сл. 29/3, 81, сл. 30/1, 5, 7, 8, 11, 86, сл. 33/2, 3, 5). Сродна керамика са румунских налазишта датована је у приближно исто време (Spinei 1996: 47, fig. 3/4, 6, 7; 48, fig. 4/1; Crişan 1998: 109, fig. 3/1, 2, 5, 6; fig. 4/1, 2; 111, fig. 5/3). Сличности у керамичкој производњи срећу се и у српском грнчарству XIV–XV века (Janković i Janković 1978: 163, sl. 5/1, 3, 4, 6–8; Popović 1978: 108, sl. 3; Bajalović–Hadži–Pešić 1981: 45, Т. V/3, 48, VIII/3; Vasić, Ercegović–Pavlović et Minić 1984: fig. 121/1–3).

Сл. 6.
Ситуациони план позносредњовековне некрополе.

Сл. 7.
Основа истража бр. 6, са зајага.

У приближно исти хронолошки оквир са кућом 2 се може сместити некропола делимично истражена на североисточном делу (сл. 2). Истражени гробови налазе се око 100 м североисточно од куће 2, па се може претпоставити да се ради о некрополи насеља коме је и кућа припадала. Откривено је 8 гробова (6 у сонди 1/2003 и рову 4/2004 и 2 гроба у сонди 1/2004), од којих је 7 гробова истражено у целини (сл. 6). Делови скелета који су се уочавали у оближњем профилу старог цигларског ископа указивали су на то да се ова некропола простире на знатно већој површини од оне која је обухваћена ископима.

Скелети су констатовани на релативним дубинама између 1,20 м и 1,70 м. Антрополошком анализом је установљено да је у гробу бр. 8 сахрањен дечак старости око 10 година, у гробовима бр. 3, 5, 9 и 10 су сахрањене жене старости око 25 година, 18–20 година и око 50 година, док су у гробовима бр. 6 и 7 сахрањени мушкарци старости око 50 и 50–60 година.¹ Сахране су појединачне, у једноставним гробним ракама различитих облика и димензија (сл. 7–10). У раку правоугаоне основе, димензија

1,91 x 0,75 м, сахрањена је покојница у гробу бр. 3, док су раке заобљених углова, димензија 2,4 x 0,9 м и 2,3 x 0,9 м, забележене у гробовима бр. 7 и 9. У три гроба су, уз зидове рака, направљени банци од земље. Правоугаона рака, дугачка 2,3 м и широка 0,95 м, са банцима ширине 10–22 цм – уз сва четири зида, констатована је у гробу бр. 6, док је у слично укопаној раци трапезоидне основе, дужине 2,15 м и ширине 0,43–0,7 м, са банцима ширине 6–12 цм, сахрањена покојница у гробу бр. 5. Рака овалне основе, дужине 1,54 м, са банком ширине 3–18 цм уз јужни, западни и северни зид, констатована је у гробу бр. 8.

Гробови су оријентисани по основном правцу запад–исток, са различитим одступањима у правцу севера, која су се кретала у распону од 17° до 40°. Покојници су сахрањивани у опруженом положају, на леђима и са лобањом положеном на потиљак. Положај руку био је разноврстан, али се, за оне гробове у којима је поуздано установљен положај обе руке, може рећи да су по правилу прекрштене или положене на стомаку и грудима. У гробовима бр. 5, 6 и 8 су обе руке положене на стомак, док је у гробу

Сл. 8.
Основа гроба бр. 7, са јуџајада.

Сл. 9.
Основа гроба бр. 8, са зајада.

бр. 3 једна рука положена на стомак, а друга на карлицу, а у гробовима бр. 7 и 9 је једна рука положена на стомак, а друга на груди.

Гробни налази су откривени у 7 гробова, а чине их гвоздени клинови, предмети личног украшавања и функционални делови одеће. Гвоздени клинови су нађени у 5 гробова (Т. V/1–6). У гробу бр. 3 нађена су 3 клина – два изнад лобање и трећи у испуни раке. Два клина су нађена приликом чишћења раке у гробу бр. 8, док је по један клин нађен у гробовима бр. 5 (уз ивицу раке), 6 (приликом чишћења раке) и 7 (изнад левог стопала). Појаву клинова тешко је поуздано протумачити, тако да није сасвим јасно да ли потичу од сандука у којима је сахрана обављена, или су у раку доспели на други начин. Трагови дрвета констатовани су само у гробу бр. 7, где је, изнад лобање, остао очуван део дрвене даске, а остатак дрвета се налазио и испод десног колена.

Налази прстења забележени су у два гроба. На десној руци покојнице сахрањене у гробу бр. 9 је пронађен један прстен, док је покојница у гробу бр. 10 носила два прстена на левој руци. Прстен из гроба бр. 9 је изливен од бронзе, затворене кружне карике пречника 1,9 цм, која је проширена у наглашену, елипсасто обликовану главу без украса, димензија 1,4 x 0,9 цм (Т. V/18). Један од прстенова из гроба бр. 10 је у виду једноставне тракасте карике ливене од бронзе, пречника 1,9 цм, чија је горња страна широка око 4 мм, а према доњем делу се постепено сужава до ширине од 2 мм (Т. V/24). И други прстен је израђен од бронзе; типолошки се, такође, може приписати групи ливеног прстења са наглашеном елипсастом главом. На глави се налази украс у виду паралелно урезаних цртица, преко којих су урезане две дуге косе црте (Т. V/25).

Поред лобање покојнице сахрањене у гробу бр. 3 нађене су 4 бронзане игле – укоснице, дугачке око 7 цм (Т. V/10–13). Кружног су пресека. На једном крају су зашиљене, док се на другом налази мала лоптаста глава.

Шупља лоптаста дугмад направљена од танког бронзаног лима, пречника 0,7–1 цм, са петљицама за качење од савијене жице, нађена су у четири гроба. На грудима покојница сахрањених у гробовима бр. 5 и 10 пронађена су по четири дугмета (Т. V/14–17, 20–23), док су у гробу бр. 3 нађена три примерка – једно дугме изнад лопатице са десне стране лобање, друго код зглоба десне шаке, а треће на

грудном кошу (Т. V/7–9). Једно дугме је нађено поред шаке десне руке покојнице у гробу бр. 9 (Т. V/19). Осим једноставних примерака, састављених од две калоте водоравно залемљене по средини, у гробовима бр. 5, 9 и 10 су нађена и дугмад на чијим се доњим крајевима налази по једна псеудогранула.

На основу анализе налаза истражени гробови се оквирно могу одредити у раздобље XIV–XVI века. Један од прстенова из гроба бр. 10 припада типу једноставних бурми (Т. V/24), који по својим типолошким одликама није хронолошки осетљив. Сличне бурме из нобобрдских некропола оквирно су одређене у раздобље позног средњег века и у турски период (Зечевић 2006: 79–82, 178–182). Једноставни примерци у виду карике, одређени у раздобље XV–XVI век, познати су из Смедеревске тврђаве, а потичу из поремећених слојева некрополе у југоисточном углу Великог града (Џуњак и Марковић-Николић 1997: 97–98, сл. 1–2). Из гробова ове некрополе потиче и више прстенова са наглашеном елипсидном главом, који представљају аналогije за примерке нађене у гробовима бр. 9 и 10 (Т. V/18, 25). Оквирно су датовани у раздобље

Сл. 10.
Основа гроба бр. 9, са зајача.

XIV–XV века (Цуњак и Марковић-Николић 1997: 75–77, 89, сл. 6/1, 90, сл. 7/1, 9/1). Сличан прстен, опредељен у XV век, нађен је у Удовицама, селу у непосредној околини Смедерева (Бајаловић – Хаци-Пешић 1984: 107, Т. XLV/4). Аналогије оваквом прстењу налазимо на југу – до Новог Брда, Прилепа и Демир Капије (Зечевић 2006: 197, кат. бр. 73; Манева 1992: Т. 93, 31/86, 65/18), док за простор северно од Саве и Дунава нису карактеристични. Колико нам је познато, као једину аналогију на овом простору, бар у погледу обликовања карике и главе, за сада бисмо могли навести случајан налаз из Бо-тоша (Станојев 1989: 30–31, кат. бр. 161).

Бронзане игле са лоптастом главом, аналогне примерцима из гроба бр. 3 припадају широко прихваћеном типу игле – прибадаче, који на територији Србије представља чест инвентар позносредњовековних гробова и гробова приписаних каснијим столећима. Употреба овог типа игле у Новом Брду оквирно је опредељена у период XIV–XVI столећа, док се њихова појава у српском Подунављу ставља у дужи период – од XIV/XV до XIX века (Зечевић 2006: 55–57, нап. 115; Ерцеговић-Павловић 1984: 255, 257). Територијално најближе паралеле опет налазимо у поменутој некрополи, у југоисточном делу Великог града Смедеревске тврђаве (Цуњак и Марковић-Николић 1997: 93, сл. 17/1). На некрополи Заподак у Равни је откривен део тканине са око двадесет сличних игала, које су чиниле остатак оглавља, на којем су игле имале не само функционалну већ и украсну улогу (Томовић 2001: 336–337). На ушћу Поречке реке је откривен гроб датован у XVI век, са богато опремљеним женским скелетом, који је, поред лобање, имао четири бронзане игле са малим лоптастим главама (Минић 1984: 295). Игла овог типа нађена је на некрополи цркве у Доњој Белој Реци код Бора – у гробу са пробушеним новцем пољског владара Сигисмунда I (1506–1548) (Вуксан, Зечевић и Живковић 1988: 152).

Шупља лоптаста дугмад од танког бронзаног лима са петљом на горњем делу, аналогна налазима из гробова бр. 3, 5, 9 и 10, представљају чест налаз на бројним локалитетима у Србији, а углавном су датована у период од XIV до XVI века, мада се у истом облику појављују и касније, све до XVIII века (Зечевић 2006: 119–123, 215–216, тип 1 и тип 2/в). Слична дугмад од сребрног лима нађена су приликом истраживања оближње некрополе на локалитету

Хумка – Рафинерија у Војловици, а блиске аналогије налазимо и у Београду и Смедереву (Станојев 1989: 38–39, кат. бр. 202–203; Бајаловић-Бирташевић 1960: 32, Т. VIII/11, XII/7, XV/1, 10–12; Цуњак и Марковић-Николић 1997: 78–79, 81–82; 91, сл. 10/1; 95, сл. 23/1, 24/1, 25/1, 26/1; 96, сл. 27/1, 28/1).

Мада скромна по обиму, археолошка истраживања обављена 2003–2004. године резултирала су открићем довољно затворених археолошких целина на основу којих се може рећи да на преосталом делу локалитета још увек постоје остаци дуготрајног средњовековног насеља које је, са прекидима, трајало од X до XV/XVI века. Насеље је све време имало исти положај – на високој обали ритског појаса, недалеко од ушћа Тамиша у Дунав. Његова постојаност у тако дугом временском периоду условљена је погодностима које је ово место нудило за свакодневни живот и испуњење најнеопходнијих потреба становника. Од пресудног значаја су, свакако, били близина воде и околни терени погодни за земљорадњу и сточарство, али и постојање важног прелаза преко Дунава и пута који је уз Тамиш водио даље ка северу.

Најмлађем хоризонту живота одговарају кућа 2 и истовремена некропола, оквирно датоване у раздобље од XIV до раног XVI века. То је време развоја вароши Панчево, у чијој се непосредној близини налази утврђење Торњиште (Крстић 2006: 39–40). Варош и утврђење чинили су целину и представљали војни, управни и економски центар овог дела Ковинске жупаније. Ка Торњишту и Панчеву су гравитирала околна мања сеоска насеља, какво је, свакако, било оно потврђено ископавањима на Најевој цигли. То је драматично раздобље за јужне крајеве средњовековне Угарске, започето продором Турака у Подунавље, након Косовске битке 1389. године. Наредни век и по обележен је покушајима Угарске да се одупре освајачу; управо је део Подунавља од Београда до Голупца, куда је ишао главни правац турског ширења према северу, представљао простор на коме су се одвијали највећи сукоби тог времена (Калић 1983: 109–127). У време неког од бројних сукоба могло је доћи до напуштања насеља на Најевој цигли, које је могло трајати до великих турских продора преко Саве и Дунава окончаних дефинитивним формирањем Темишварског ејалета 1552. године.

НАПОМЕНЕ

¹ Антрополошку анализу скелетног материјала обавила је Н. Димовски, апсолвент археологије. Резултати анализе били су предмет дипломског рада „Могућности и ограничења антрополошке интерпретације на примеру

скелетног материјала са налазишта Најева циглана код Панчева“, одбрањеног на Одељењу за археологију Филозофског факултета Универзитета у Београду 2005. године.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Бајаловић-Бирташевић, М. *Средњовековна некропола у Миријеву*, Београд 1960.
- Bajalović-Hadžić-Pešić, M. *Keratika u srednjovekovnoj Srbiji*, Beograd 1981.
- Бајаловић-Хаџи-Пешић, М. *Накић VIII–XVIII века у Музеју града Београда*, Београд 1984.
- Бикић, В. *Средњовековна керамика Београда*, Београд 1994.
- Vasić, R. Ercegović-Pavlović, S. et Minić, D. Velešnica, prospection par sondage de 1980, *Бердајске свеске* 2, Beograd 1984, 129–132.
- Вуксан, М., Зечевић, Е. и Живковић, Ј. Истраживања на локалитету „Црквина“ код Доње Беле Реке у близини Бора, *Гласник Српској археолошкој друштва* 14, Београд 1998, 149–153.
- Гачић, Ђ. Средњовековна налазишта, у: *Археолошка истраживања дуж аутопута кроз Срем*, Нови Сад 1995, 233–247.
- Ђорђевић, В. Сондажно истраживање локалитета Доњоварошка (Најева) циглана у Панчеву 2003. године, *Археолошки преглед* 1 (2003), Београд 2007, 50–54.
- Ђорђевић, В. *Археолошка налазишта и налази средњовековној ери на територији југозападној Баната*, магистарска теза, Београд 2010, рукопис.
- Ђорђевић, Ј. Средњовековна кућа са локалитета Доњоварошка циглана код Панчева, *Гласник музеја Баната* 13/14, Панчево 2009, 7–14.
- Ђорђевић, Ј. и Ђорђевић, В. Резултати археолошких истраживања вишеслојног локалитета Старо село у Идвору 2002–2004. године, *Гласник Српској археолошкој друштва* 21, Београд 2005, 251–280.
- Ђорђевић, Ј., Ђорђевић, В. и Радичевић, Д. Археолошка истраживања Доњоварошке циглане у Панчеву у 2004. години, *Археолошки преглед* 2/3 (2004/5), Београд 2008, 88–90.
- Ђорђевић, В., Ђорђевић, Ј. and Radičević D. New medieval archaeological researches in the region of Pančevo, *Banatica* 17, Reșița 2005, 261–273.
- Ерцеговић-Павловић, С. Равна, средњовековно насеље и некропола, *Стириар* 33–34 (1982–1983), Београд 1984, 253–259.
- Зечевић, Е. Преглед керамичког материјала са локалитета „Град“ у Ковину, *Раг Музеја Војводине* 39, Нови Сад 1997, 185–197.
- Зечевић, Е. *Накић Новој Брда*, Београд 2006.
- Janković, M. et Janković, Đ. Communication sur les recherches auterieures dans la ville Višesav pres de Tekija, *Balkanoslavica* 7, Prilep–Beograd 1978, 155–167.
- Калић, Ј. Дунав у ратовима XV века, у: *Пловидба на Дунаву и његовим њишима кроз векове*, Београд 1983, 109–127.
- Крстић, А. Из историје средњовековних насеља југозападног Баната (15. век – прва половина 16. века), *Зборник за историју Мајине српске* 73, Нови Сад 2006, 27–55.
- Манева, Е. *Средновековне накић од Македонија, Скопје* 1992.
- Мано-Зиси, Ђ. Љубинковић, М., Гарашанин, М., Ковачевић, Ј. и Веселиновић, Р. Заштитно ископавање код Панчева, *Музеји* 1, Београд 1948, 53–95.
- Минић, Д. Поречка река, средњовековно насеље и некропола, *Стириар* 33–34, Beograd 1984, 293–295.
- Popović, M. La residence du despote Đurađ Branković dans le chatelet de la forteresse de Smederevo, *Balkanoslavica* 7, Prilep–Beograd 1978, 101–112.
- Spinei, V. Generalități privind geneza oraselor medievale din Moldova, *Arheologia medievala* 1, Reșița 1996, 35–54.

- Станојев, Н. *Некрополе X–XV века у Војводини*, Нови Сад 1989.
- Станојев, Н. *Средњовековна насеља у Војводини*, Нови Сад 1996.
- Томовић, М. Равна (Campsă) у средњем веку, *Зборник Народног музеја* 17–1 (археологија), Београд 2001, 309–340.
- Трифуновић, С. и И. Пашић, Стари виногради у Чуругу: вишеслојно археолошко налазиште, *Гласник САД*, 19 (2003): 263–290.

- Crișan, I. O locuință din secolul al XVI-lea din așezarea medievală Rădvani (jud. Bihor), *Arheologia Medievală* 2, Reșița 1998, 103–112.
- Цуњак, М. и Марковић-Николић, Љ. *Античке и средњовековне некрополе Смедерева*, Смедерево 1997.

Dejan Radičević, Vojislav Đorđević, Jelena Đorđević

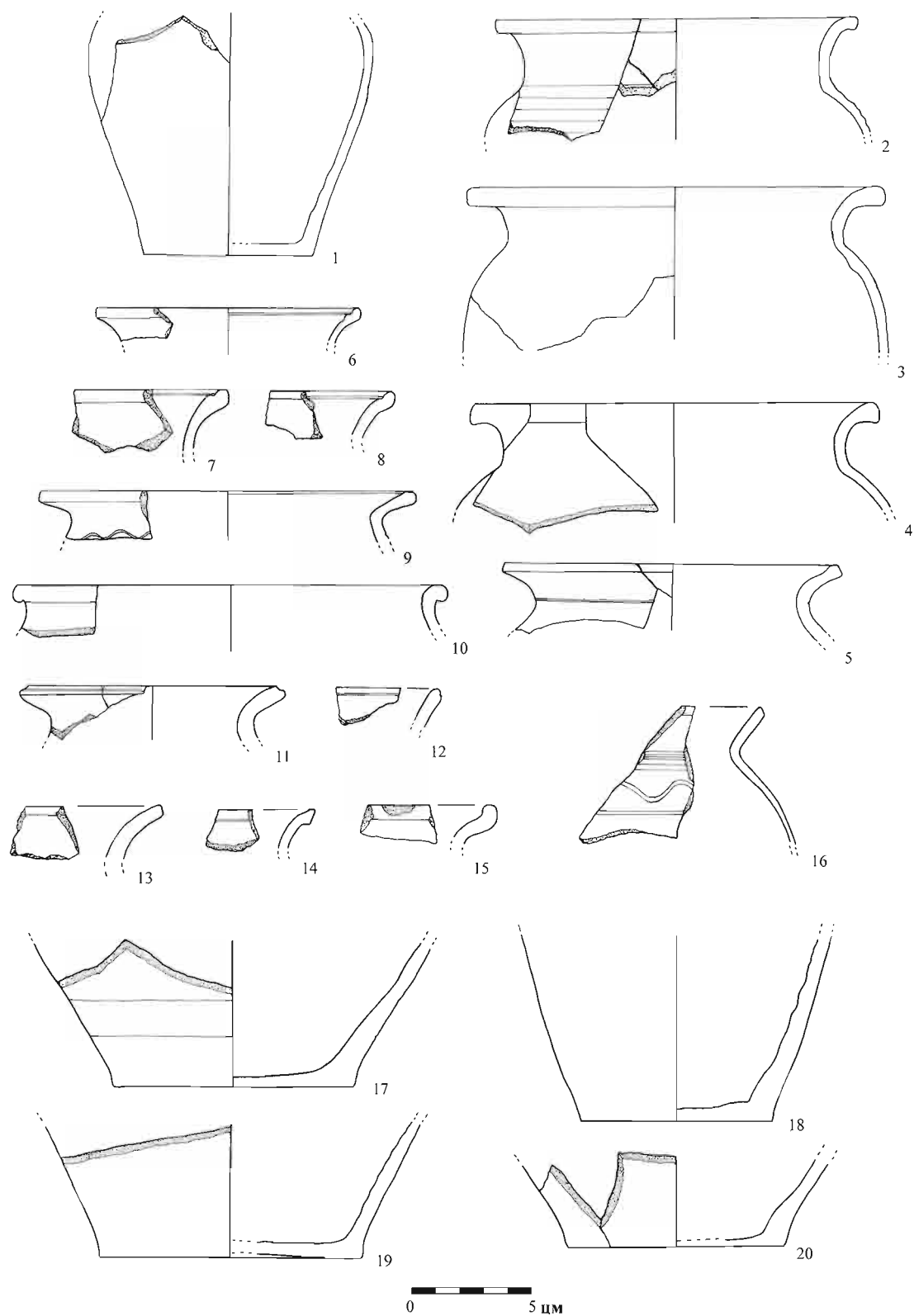
LATE MEDIEVAL HORIZON AT THE NAJEVA CIGLANA LOCALITY IN PANČEVO

Summary

The Najeve ciglana locality is situated on a brickyard on the southern periphery of Pančevo, near the confluence of Tamiš into the Danube. It has been known in literature since the end of the 19th century, and was archeologically excavated for the first time in 1947. With intensive production of the brickyard, a large part of the locality was destroyed before the excavations were performed, and its destruction would continue throughout later years. Today it is difficult to accurately determine how much of the locality was destroyed over the course of the brickyard operations; however, it can be estimated by the surface area of the old excavations that its size was approximately 500 m by 500 m. The only remaining part of the locality is now a narrow strip along the Topola pond, around 300 m by 150 m in size, lying 350 m to the south from the approximate position of the brickyard profile on which the excavations were performed in 1947.

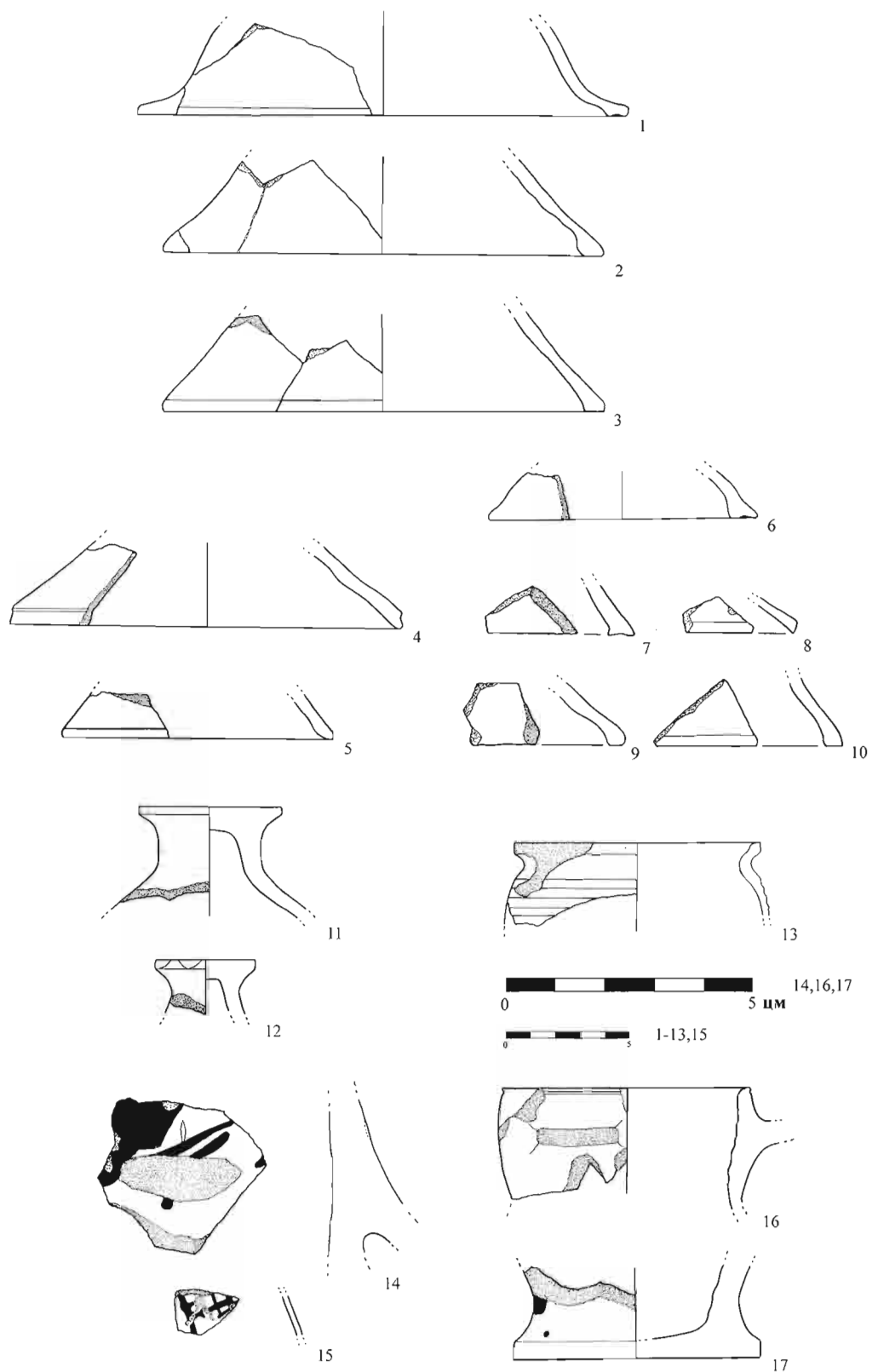
In 2003 and 2004, archeological probing excavations were carried out, with the aim of defining a stratigraphic image of the preserved section of the locality. Although modest in scope, the excavations indicated the existence of a multilayered site, with cultural layers and objects confirming habitation in a wide chronological span, from the Bronze to the Middle Age. Despite the small surface of exploration, an adequate amount of archeological units was discovered, based on which it can be said that there are still remains on the surviving part of the locality of a long-term medieval settlement which lasted intermittently from the 10th to the 15th-16th century.

House 2 and the graves discovered on the northeastern end of the locality correspond to the youngest level. They were dated to the approximate period from the 14th to the early 16th century. For the southern reaches of the medieval Kingdom of Hungary, it is a dramatic period beginning with the breach of the Turks into the Podunavlje region and the attempts of Hungary to resist the conquerors. At the time of one of the numerous battles, the settlement could have been deserted, which could have lasted at the most until the greater Turkish penetration over the Sava and the Danube, ending with the definitive conquest of these territories in 1551.

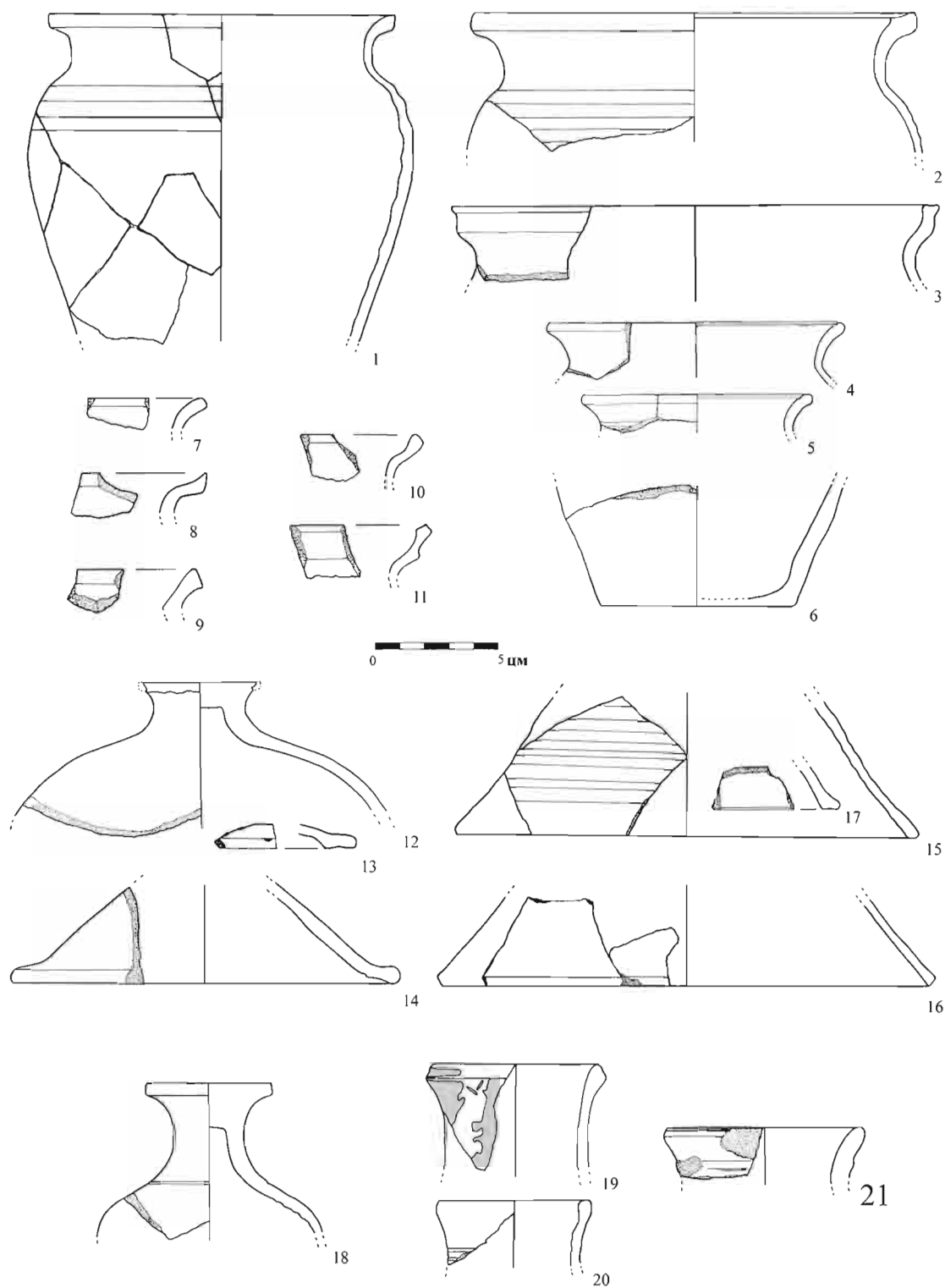
Керамика из културној слоја око куће 2.

T. I

Т. II

Керамика из културног слоја око куће 2.

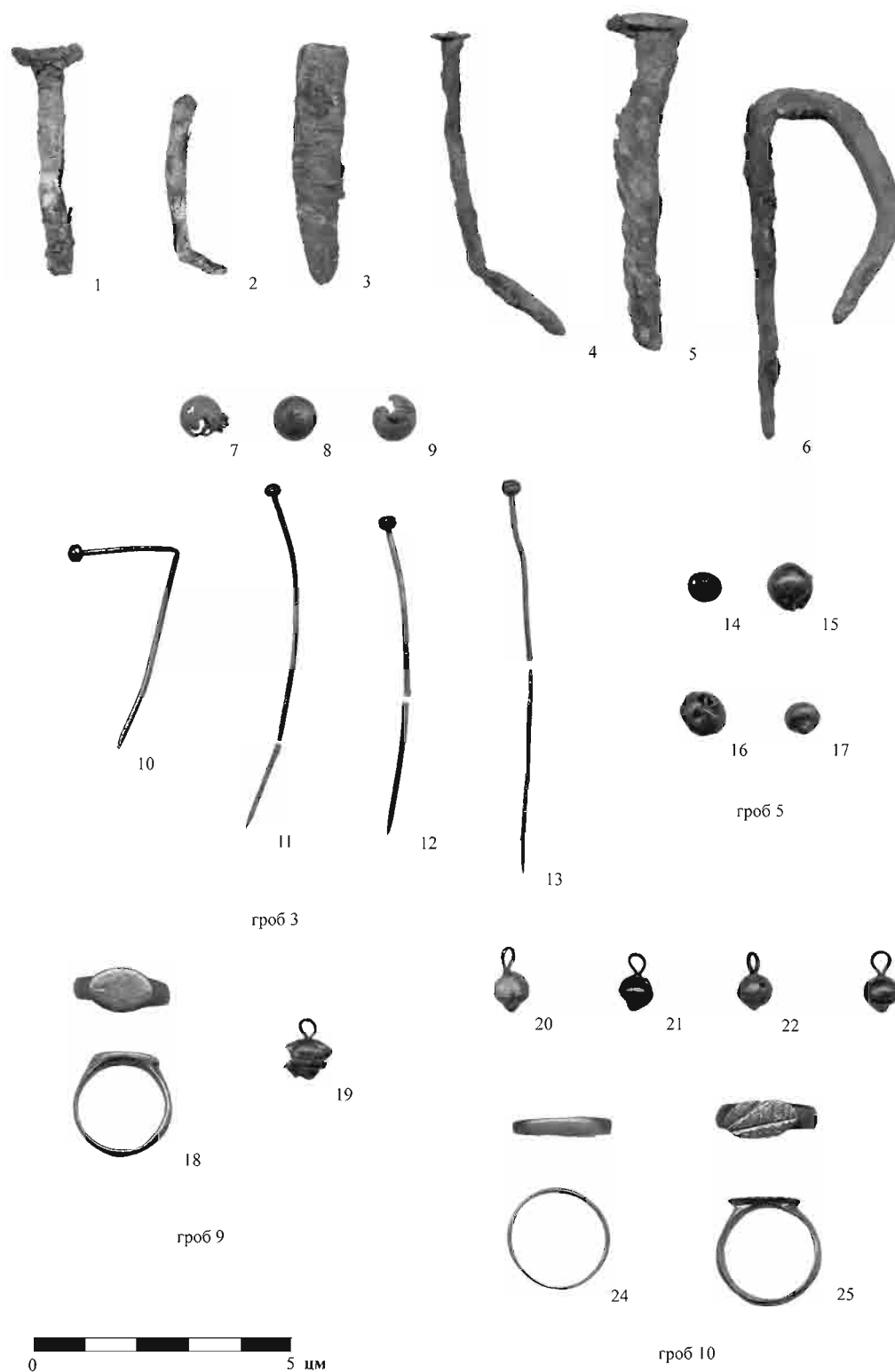
Керамика из доњеј слоја испуне и са њога куће 2.

Т. III

T. IV

Налази предмета покућства из куће 2.

Налази предмета из гробова позносредњовековне некрополе.

T. V

